

שפופרת של ביצה. הקליפה הקשה העליונה שהביצה מונחת בתוכה: בשביל שתהא מנטפת. טפה טפה לתוך הנר, וטעמא גזירה שמא יסתפק ממנו, וכיון שהקצחו לנר חייב משום מכבה.

ספר מהרי"ל (מנהגים) ליקוטים (צוין בעלי תמר לירושלמי פרק ב' הלכה ד')

שפופרת של ביצה, אמר שהוא קנה אגס. ביצה פיי ברוכא שגדילין בו קנים.
שים לב, האיסור הוא למרות שהשמן איננו מחובר לנר (-הכלי בו הזמן והפתילה) ? ומה יקרה אם יסתפק ממנו ?

רא"ש מסכת ביצה פרק ב' סימן י"ז

עולא איקלע לבי רב הונא קם שמעיה זקפיה לשרגא. פירוש הגביה הנר להרחיק השמן מן הפתילה כדי שימהר לכבות. איתיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר המסתפק ממנו חייב משום מכבה. כתבו התוס' הא דחשיב ליה מכבה היינו משום דכשממעט השמן ומרחיקו מפי הנר שהוא דולק, מיד כהה אור הנר ואין דולק יפה כבתחילה והוא ליה מכבה. אין לפרש משם שממהר כביית הנר כשיכלה השמן דהיינו גרם כיבוי שנחלקו רבי יוסי וחכמים דתנן (שבת דף קכ א) עושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה. וקיימא לן כרבנן דגרם כיבוי מותר

(קולית הרא"ש *ע"פ תוס'*) ומיהו ההיא דשפופרת על פי הנר דאסור (שבת דף כט ב) דלמא אתי לאיסתפוקי מניה היינו על כרחך מפני שממהר כיבוי שאינו מכחיש מאור הנר כלל שהרי הנר לעולם מלא שמן כי מן השפופרת מטפטף תמיד לאור הנר אף אם יסתפק מעט משמן שבתוך השפופרת אינו מכחיש מאור הנר ?

הלכך נראה לי טעמא דמסתפק מן הנר משום שממהר כיבוי. ואף רבנן דרבי יוסי מודו בהאי גרס כיבוי דחייב. דעד כאן לא פליגי התם אלא משום דאינו נוגע בדבר הדולק אלא עושה דבר חוצה לו הגורם את הכיבוי כשתגיע שמה הדליקה. אבל הכא השמן והפתילה שתייהן גורמים את הדליקה והממעט מאחד מהן וממהר את הכיבוי חייב והיינו טעמא דנותן שמן בנר משום דמאריך בהבערתו. דאילו לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר. ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוי כאילו הוא הדליקו. וכן לענין כיבוי נמי ממחר הכיבוי על ידי שנסתפק מן הנר הוי כאילו כבה הוא. ואין ליטול פתילה דולקת מנר זה וליתן בנר אחר דמיד שסלקה מן הנר הוי ליה מכבה ומה הועיל אם חזר והדליק.

לשיטתו, מה הסיבה לאסור לקחת שמן מקליפת הביצה ? ומדוע אינו 'רק' גרם כיבוי ?

רמב"ם הלכות שבת פרק ה הלכה יב

לא יתן אדם כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר בשביל שיהא מנטף, ולא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה לתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יקח מן השמן שבכלי שהרי לא נמאס בנר, ואסור ליהנות בשבת מן השמן שהודלק בו ואפילו כבתה הנר ואפילו נטף מן הנר מפני שהוא מוקצה מחמת איסור, ואם חיבר הכלי שיש בו השמן אל הנר בסיד ובחרסית וכיוצא בהן מותר.

שים לב לנימוק הרמב"ם – לא הכיר כלל כיבוי ? מה טעם האיסור לשיטתו ? האם סובר כתוס' או כרא"ש ?

לחם משנה הלכות שבת פרק ה הלכה יב

[יב] גזרה שמא יקח מן השמן וכו'. קשה דאמאי לא כתב רבינו דהטעם הוי משום מכבה דהא מסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה כמ"ש בפ"ב וכן פירש"י ז"ל בגמרא. וי"ל דס"ל דאינו מכבה ממש כיון שאין השמן הנותן בכלי [שדולק]. ולקמן ננסה לבאר את שיטת הרמב"ם על פי דברי גליון הש"ס – ועל פי שיטת הירושלמי בסוגייתנו:

ירושלמי מסכת שבת פרק ב הלכה ד – בביאור המשנה לעיל

למה ? משום שלא הותחל בכל טיפה וטיפה. או שמא ישכח ויערה....

מה פירוש הנימוק משום שלא הותחל בכל טיפה ?

קרבן העדה שבת פרק א' הלכה ה' ד"ה "משום"

משום שלא הותחל בכל טפה. ה"ל כהתחלה בפני עצמו שהרי הם דברים נפרדים כטיפי מים.

מה דרגת האיסור - דאורייתא ? דרבנן ?

ובירושלמי אומר לגמרי טעם אחר משום מבעיר והיינו דאע"ג דמותר להדליק הנר בע"ש שתהא דולקת כל השבת זהו כשכולם ביחד אבל כאן שהשמן בפ"ע ונופל טיפות טיפות לתוך הנר אין התחברות לטיפה זו עם האחרת ונמצא שהטיפה הנופל בשבת הוי כעשאו בידים

מה דרגת האיסור ?

גליון הש"ס על הירושלמי שבת פרק ב' הלכה ד'

מכאן ראייה למה שכתב הגה"א בשם א"ז פרק ב' דביצה, שאם נטל אחת מן חתיכות חלב מן הנר וכו' אינו חייב ע"ש (ציין לקמן). והיינו דכשם דחשבינן גבי שמן כאן כל טיפה וטיפה שבשפופרת להבערה בפני עצמה, כמו כן אם נוטל מן השפופרת או החתיכות חלב אינו חייב משום מכבה כיון שאין לו שייכות להדלקה שהתחיל בה. ובה מיושב קושית הלח"מ פרק ה' הלכה י"ב משבת, דשמום הכי כתב הרמב"ם הטעם משום מוקצה ולא משום מכבה...

מה דרגת האיסור לשיטתו ? כיצד יתכן שיתכן על מלאכת מבעיר בשבת – כאשר בשבת אינו עושה כלום (עיין משפטי עוזיאל חלק א' השמטות סימן א', ח"ג סימן ל"ב לאסור שעון שבת שמפעיל תאורה וכדו' בשבת – שנחשב בשבת מדליק וע"ש הוכחותיו)

שו"ע או"ח רס"ה

אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף בתוכו, גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה; ואם חברו לו בסיד או בחרסית, מותר דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת. (ב) לא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו.

משנה ברורה סימן רסה ס"ק ב

(ב) ויתחייב וכו' - ואפילו להפוסקים שסוברין דעל סתם כיבוי אין בו חיוב חטאת רק איסורא בעלמא מלבד כשהוא מכבה כשצריך להפחמים וכדלקמן בסימן של"ד סכ"ז אפ"ה גזרו ביה רבנן הך גזירה.

ספר אור זרוע חלק ב' - הלכות יום טוב סימן שמח

עולא... פי' רבי יצחק ברי' אשר דוקא נקט שמן למחייב המסתפק ממנו שנוטל ואוכל חייב משום מכבה הואיל דדרכו של שמן כולו להמשך אחר הפתילה כל שעה וכשיטול ממנו כשהוא דולק בנר הרי הוא כמכבה פתילה עצמה באותו מקום שנטל שעכשיו בכל שעה היה מסייע אותו שמן שנטל להדלקת פתילה ואינו כגרם כיבוי אלא כמכבה ממש הוא אבל אם היו חתיכות קטנות של חלב בנר דולק ונטל אחת מהחתיכות מן הנר הרחוקות מן הפתילה אין נראה שיהא חייב שהרי לא היתה הפתילה דולקת עכשיו מחמת אותה חתיכה שנטל אלא שסופה היה לידלק ממנה ואינו מכבה ממנו אלא כגרם לכיבוי הוא מיהו לכתחילה ודאי הוא אסור בין בשבת בין ביום טוב וכן אם חתך מן הנר של שעה בשעה שהוא דולק מקצת הנר אין נראה שיהיה חייב דאינו מכבה גמור אלא כגורם הוא לכיבוי שאם לא חתך היה דולק יותר וכשחתך גור' הוא שיכבה לכשיגיע למקום חתך עכ"ל: מה ההבדל בין שמן לבין חתיכות חלב נפרדות/נר שעה ?

ים של שלמה מסכת ביצה פרק ב סימן כח

וכ' הא"ז (ח"ב סימן שמ"ח, הג"א סימן י"ז) שאם היתה חתיכה קטנה של חלב או של שעה מונח בנר הדולק, ונוטל אחד מן החתיכות הרחוקות מן הפתילה, אינו נראה שיהא חייב בזה. ואף הרא"ש מודה, מאחר שאינה מחובר לאותו חלב שדולק, והוי כשאר גרם כיבוי, שעושה דבר חוצה לו. ומ"מ כ' הא"ז (שם) דלכתחילה ודאי אסור לעשות כן, בין בשבת, בין ב"ט, והיינו, דס"ל, דלא שרינן גרם כיבוי לכתחילה, אם לא משום הפסד ממון. אכן לפי דברי הטור דלקמן שרי, וכ"כ המרדכי (סימן תרפ"ג) שאין בו איסור. וכ' התו' (ד"ה והמסתפק) דלפי דבריהם, יש להתיר קנדיל"א ולא שהיא משעוה גדולה [לחתוך] ממנה למטה, כיון דבשעה שהוא חותך אותה אינה מכבה אורה כלל, אף על פי שהוא גורם כיבוי. ודוקא לחתוך אותה באור, אבל בסכין כ"ע מודה דאסור, כדאמרינן לקמן בפ' המביא סי' י' (ל"ב ע"א) תוחב אותו בנר ועושה ב' נרות ע"כ. ונראה, אפילו קודם שידליקנה אסור לחותכו, משום דהוי כעובדא דחול, ואין חילוק בין דולק לאין דולק, להאי דינא דחותכה בסכין, דומיא דפתילה. ולדעת הרא"ש חייב משום מכבה, מאחר שעשה גרם כיבוי בשעוה הדולק, ואין להתיר לדעת הרא"ש אלא קודם שידליק.

גירסת הרב אלפסי ז"ל והרמב"ם ז"ל אמר רב יהודה קינסא שרי. ופירשו הם ז"ל אבוקה שהיא עשויה מחתיכות קטנים של עצים ואחז במקצתן האור מותר ליטול מאותן עצים שלא אחז בהן האור, ולא דמי למסתפק משמן שבנר שאסור, דהתם כל השמן גוף אחד ודבר אחד אבל הכא כל חד וחד קאי באנפי נפשיה, וכיון שכן הוא הדין אם היו בנר חתיכות קטנות של חלב דמותר ליטול אחת מהן, ועוד אמר הרמב"ן דלפי זה אבוקה גדולה או קטנה של שעווה שקורין ברנדון שהיא דולקת שמותר לחתוך ממנה כדי שלא תדלק כולה, לפי שהשעווה כל דבר ודבר הוא לעצמו ואף על פי שנעשה מן הכל אבוקה אחת ולא דמי לשמן, וכן נהגו במקצת מקומות באבוקה שהדליקו בבית הכנסת ליל שמחת תורה, וכתב הריטב"א דאינו נכון לפי שכל האבוקה גוף אחד, ועוד שהרב אלפסי ז"ל לא התיר בקינסא אלא מאותם עצים שלא אחז בהם האור, אבל אם אחז בהן האור אינו יכול ליטול ואפילו לחתוך מהן אסור.

מה ההבדל בין שמן לבין חתיכות קטנות של עצים ? השווה לאור זרוע - האם אותה שיטה ?

בית הבחירה למאירי מסכת ביצה דף כב.

ובקצת חבורים לחכמי בדירש ראיתי שהתירו גם כן לחתוך מנר של שעווה אף על פי שהוא דולק שהשעווה גם כן מחלקים דקים היא מחוברת ואינה כשמן שאינו אלא גוף אחד ודברים מתמיהין הן.

שיטה מקובצת מסכת ביצה דף כב עמוד א

אמר ליה לאו אדעתאי. כלומר שלא מרצוני עשה. והלכך אסור ליטול ביום טוב מן השמן שבנר אחר שהוא דולק ואפילו ליתן אותו בנר אחר. ואם נטלו יש לו להחזירו קודם שיכבה. וכן אסור ליטול הפתילה מן השמן. ויש אומרים שאם נטלה מפני שצריך להדליק במקום אחר מותר. ודוקא לצורך יום טוב והוא שאינו יכול ליטול כל הנר כמות שהוא דכל גורם כבוי כיון דלצורך יום טוב הוא עושה מותר. ומכל מקום ראוי להחמיר. ונחלקו הראשונים ז"ל אם מותר להוסיף פתילות בנר הדלוק מבלי תוספת שמן מפני שגורם כבוי לפתילה הנדלקת קודם זמנה. (ראב"ד) ונראה דעת הראב"ד ז"ל שהתיר דכל שהיא עושה בדרך הבערה לצורך מותר שאם לא כן אסור להדליק בנר שתי פתילות בזה אחר זה ולא ראינו זריז בדבר זה. ומזה הטעם מותר לנפוח באור הדולק כדי להבעירו יותר ואף על פי שלפעמים מכבה בנפוחו. (רמב"ן)

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקיד סעיף ב-ג.

להטות הנר כדי להרחיק השמן מן הפתילה חשיב כיבוי ואסור; וכן אסור ליקח פתילה מנר הדלוק אפילו ליתנה בנר אחר שהרי כשמוציאה מיד הוא מכבה אותה. הגה: ומותר להוסיף פתילות לנר דולק כדי שיבעיר הרבה ויכבה במהרה (ר"ן פ' אין צדין). (ג) נר של שעווה שרוצה להדליקו בייט וחס עליו שלא ישרף כולו, יכול ליתן סביבו קודם שידליקנו דבר המונע מלישרף, בענין שיכבה כשיגיע שם. הגה: ויש מתירין לחתוך נר של שעווה באור, דהיינו שמדליקים גם למטה כדי לקצרה, וכן נוהגין; אבל ע"י סכין, אסור. (הגהות מיימוני פ"ז והגהות אשירי ומרדכי ותוספות פ"ק דביצה). ומותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט, כדי שיכבה; אבל אסור להעמידו שם, אם כבר הרוח מנשב (מהרי"ל).

משנה ברורה סימן תקיד ס"ק כב

(כב) ויש מתירין לחתוך וכו' - היינו אפילו אחר הדלקה וטעמם דעד כאן לא אסרו משום מכבה אלא במסתפק מן השמן שבנר בשעה שהוא דולק ומשום שבשעה שמסתפק מכהה אורו קצת משא"כ בנר של שעווה דבשעה שחותך למטה אינו נוגע זה להאור כלל ורק שאח"כ ימהר ליכבות וזהו רק בכלל גרם כיבוי ושרי.

האם נקט כשיטת תוס' ושלא כשיטת הרא"ש ?

מגן אברהם סימן תקיד ס"ק ח

דהיינו שמדליקה. פי' דוקא כדי להדליק שתיהן כאחד אבל אם עושה כדי לנתק חלק הראשון שלא ידליק צד השני אסור (יש"ש) אבל מל' רמ"א משמע דאפי' א"צ לשתייהם רק שעושי' כדי לקצרה שרי ול"ד למ"ש בס"ח דהתם כוונתו לעשות מפתילה א' שתיים ולכן אסור אא"כ צריך לשתייהן דה"ל מתקן מנא אבל הכא שאין מכין אלא לקצרה שיכבה במהרה שרי דה"ל גרם כיבוי ולדעת זה פשיטא דשרי לתחוב נר בחול אפי' הוא דולק ולכן כ' רמ"א ויש מתירין וכו' דפליג אסברא קמייא וכו' פ' הב"ח ועמש"ל דאף לסברא קמייא שרי.

חזו"א או"ח סימן ק"ח ס"ק ז' ד"ה "תקיד"

תק"ד סעיף ג' בהגהה, יש מתירין לחתוך נר שעווה כו' וכן נוהגין. יש לעיין הא הרמ"א החמיר לעיל של"ד סעיף כ"ב כר"י במרדכי דאין גרם כיבוי מותר אלא במקום הפסד ור"י שם אוסר מטעם זה לחתוך הנר ביום טוב ? ונראה דר"י תרתי אית ליה, חדא דאין גרם כיבוי מותר אלא במקום הפסד, ואידך דחתיכת נר מיקרי גרם כיבוי. והרמ"א סבר ליה כוונתו בחדא דגרם כיבוי לא הותר אלא במקום הפסד, ופליג עליה בחדא וסבר דחיתוך נא אף גרם כיבוי אינו, ואע"ג דשמן מן השפופרת אסור, היינו דבשמן בשמן מיחליף אבל נר מותר.

רמב"ם הלכות יום טוב פרק ד הלכה ג

אין מסלקין את פי הנר למעלה כדי שתכבה (=המעשה של השמש לעיל), ואין מסירין את השמן ממנה...